

може се са њим поредити. То је Љушић и урадио закључивши да је основна сличност у полагању на историјско право и планирању стварања државе у две фазе: прва, стварање српске државе од делова Турског Царства и друга, стварање јужнословенске државе додавањем претходно створеној држави делова Аустријске Царевине насељеним Словенима, а пре свих, Србима ("Српске сједињене државе", 102-111).

Међутим, право остварење идеја *Начертанија* може се посматрати тек од доласка на власт кнеза Михаила и Гарашаниновог повратка на чело српске политике. Настојања да се створи балкански савез са циљем ослобођења од Турака је оличење његових идеја изнетих у *Начертанију* ("Балкански савез", 111-113).

У другом делу књиге је шест докумената или делова докумената које је аутор ове књиге ставио на располагање читаоцу да би му омогућио да их сам упоређује и проверава закључке. То је први пут да се ови документи појављују у овом облику и заједно. Тако ову студију о *Начертанију* прати мала збирка објављених докумената на којима се темељи студија што до сада није била

честа појава у нашој историографији. Ти документи су: Извод из извештаја о Србији г. Д. Уркарта, од 21. децембра 1833 (117-120); Састав који је предао Гарашанин кнезу Александру 1845. године (121-129); Захов састав ("План") (130-150); Гарашаниново Начертаније (151-165); Неколико речи о руско-аустријским интригама у почетку 1845. године (166-168); План о српским сједињеним државама (169-172) и Нацрт српско-грчке конвенције из 1861. године (173-176).

Књига је обogaћена неколиким фотографијама, факсимилима докумената и регистром личних имена.

Као један од најбољих савремених познавалаца српске историје прве половине XIX века Радош Љушић је успео у својој намери да *Књигом о Начертанију* пружи целивиту анализу овог значајног документа и услова у којима је настао. Сигурно је да ће ова књига бити сврстана међу оне које се не могу заобићи при изучавању историје стварања српске државе. Колико ће утицати на ставове "искусних политичких делатника" показаће време које је пред нама.

Љубодраг П. Ристић

Eliza Campus, *Ideea Federala in Perioada Interbelica*, Editura Academiei Romane, Bucuresti 1993, str. 149

Аутор ове књиге, водећи румунски историчар, др Елиза Кампус, одавно је позната не само румунској и балканској, већ и најширој међународној јавности по својим студијама и монографијама које третирају политичке односе, у првом реду балканских земаља, али и шире, у контексту европске политичке историје.

Идеја федерације у међуратном периоду није непозната нашим историчарима. О уједињењу држава Европе било је више пројеката од свршетка верских ратова па до XX века. Међутим, аутор ове монографије осврће се на многобројне теорије, пројекте и планове са предлозима удруживања држава и уједињењем привредног про-

стора. Аутор је у свом раду приказао: француски план о Дунавској конфедерацији, Малу Антанту, пројекте за Уједињену пан-Европу Коундехове-Калегри, план Бријана за Уједињену федералну Европу, план за аустро-немачку царинску унију, план Тардије за Дунавску конфедерацију, пројекат Балканске уније - Балкански пакт и Споразум балканског пакта.

У *уводном* делу (стр. 9-13) аутор поставља питање да ли је одговор идеје федерације у проблемима који постоје, у заједничком мирном живљењу међу државама европског континента и одговара на то питање да садашња историја не може да пружи један добро заснован одговор.

У првом поглављу, *Идеја федерације, карактеристично обележје историје XX столећа* (стр. 15-22), дате су дефиниције појма федерације и конфедерације, историјат федерације од најстаријих познатих предлога као и постојећи модели федерација и конфедерација.

У другом поглављу, *Идеја федерације на почетку XX века и за време Првог светског рата* (стр. 23-26), аутор истиче Аурела Поповића, родом из Лугожа, који је 1906. године, књигом издатом у Лајпцигу, скренуо пажњу на идеју федерације приписујући је престолонаследнику Францу Фердинанду који се заносио мишљу да преобрази Аустро-Угарску. Такође, указује и на предлог плана федерације од стране аустроугарског цара Карла почетком 1918, када је империја почела да се распада. Када се видело да је идеја аустроугарског цара пропала, у октобру 1918, кад је већ било потпуно јасно да су Централне силе изгубиле рат, износи се ова идеја под фирмом удруживања једне велике државе и једне мале: аустро-немачки аншлус.

У трећем поглављу, *Француски план Дунавске конфедерације 1918-1920* (стр. 27- 37), аутор указује на покушај Француске да дегерманизира Балкан, посебно у области индустрије и трговине, чиме је Француска желела да успостави своју надмоћ на Балкану. Међутим, Румунија, Чехословачка и Југославија заузеле су став супротан француском плану.

Четврто поглавље *Једно трајно остварење федерације: Мала Антанта, 1920-1938*, (стр. 38-50), аутор посвећује овом регионалном савезу трију држава које су се удружиле како би сачувале свој суверенитет и интегритет - status quo, задобијен посредством мировних уговора - од сталних насртаја ревизионистичких држава. Најпре даје генезу Мале Антанте у периоду од 1918. до 1920. године, затим организовање држава 1921, па онда кристализацију принципа федерације 1933. и нову концепцију о економској кооперацији, чему је допринело историјско искуство у правним, политичким и организациј-

ским концепцијама које је до тада постојало. Мала Антанта је тако дала видан допринос новом моделу заједничког живљења међу државама у суштини федералне концепције, а томе треба додати и њен допринос у одбрани Друштва народа, у одржању и одбрани политичког, правног и територијалног уређења, безбедности у Европи, борби против ревизионизма и реваншизма тоталитарних држава - фашистичке Италије и нацистичке Немачке.

Пето поглавље, *План Бријана о уједињењу Европе - 1929-1930*, (стр. 51-81). Политичка ситуација чинила се творцу овога плана, француском министру иностраних послова Аристиду Бријану, повољном па је стога изложио свој план о уједињењу федералне Европе 5. септембра 1919. у Женеви делегатима 27 држава, чланица Друштва народа. Велике силе су се одупирале овом плану за који су се мале државе залагале. Главни фактор који је ометео стварање федералне, уједињене Европе био је ревизионизам. Аутор, такође, указује и на садашњи значај овога плана који је актуелизован на научном скупу "План Бријана и уједињена федерална Европа", одржаном у Женеви 19-21. септембра 1991. године.

Шесто поглавље *Идеје и федерални планови подређени великим силама: Аустро-Немачка царинска унија и план Тардије - 1930-1932* (стр. 83-99), обрађује политичко-економску климу у централној Европи у периоду 1930-1931, план о аустројско-немачкој царинској унији од 25. марта 1931, супротстављање Мале Антанте аустројско-немачкој царинској унији, одбијање Међународног суда правде у Хагу плана аустројско-немачке царинске уније од 28. августа 1931. После неуспеха Тардијевог плана Мала Антанта преузима неке тезе његове тежећи да оствари једну федералну организацију на бази економске кооперације (мај-јун 1932. године).

У седмом поглављу *Конструктивни федерални планови: Савез Балкана и Балкански споразум 1930-1934* (стр. 100-

115), аутор обрађује пројекат из октобра 1930. године, о Балканском савезу, као и развитак идеје федерације током одржавања балканских конференција (1930-1934). Затим обрађује склапање Балканског споразума 9. фебруара 1934. године, пакт Балканског споразума, карактер норми у међународном понашању путем статута Балканског споразума, као и Балкански споразум у борби за очување мира и безбедности у периоду 1934-1939. Указује на терористички атентат у Марсеју 1934, затим на нацистичку окупацију рајнске демилитаризоване зоне 7. марта 1936. од стране Трћег Рајха. Аутор указује на покушаје Балканског споразума, у моменту најжешће кризе 1938, да привуче Бугарску федералној концепцији и у овом циљу је закључен 31. јула са Бугарском споразум на пољу привреде, политике и културе, а нарочито ради остварења једне зоне мира, у моменту када се централна Европа налазила у знаку нацистичког насиља. Аутор констатује да је остало једно историјско искуство иницирано од малих и средњих држава које су се афирмисале ствара-

јући у пракси идеју федерације, као демократског оквира са активним факторима у изградњи међудржавних односа заснованих на реципрочном уважавању и једнакости у правима.

У осмом поглављу *Виталност идеје федерације* (стр. 116-118) аутор указује да су Мала Антанта и Балкански споразум остварили континенталну зону путем удруживања на бази реалне демократије суверених држава, на бази потпуне једнакости у правима одбијајући ма какву форму преминације. Посебно место дато је пројекту Аристиде Бријана с примедбом да у свом језгру има видљивих елемената интереса велике силе, али да је садржао многе идеје демократског карактера.

Књига је писана на веома богатој архивској грађи и литератури. Два резимеа, прилично исцрпна, на енглеском (119-129) и француском језику (130-139) могу да представе ову књигу оном кориснику који није вичан румунском језику. На крају, књига је снабдевена индексом (стр. 141-147) који умногоме олакшава употребу.

Милан Ванку

Милош Минић, *Ослободилачки или грађански рат у Југославији 1941-1945.*
Агенција "Мир" и ИП "Цветник", Нови Сад 1993, стр. 611

О наведеној теми написани су томови књига разног профила, почевши од фељтона и чланака до истраживачких студија. Међутим, проблем је и даље отворен што показује и најновија књига Милоша Минића.

У Предговору ове књиге аутор обавештава читаоца да је писао о четницима још далеке 1956. године и то на предлог Мирослава Крлеже, а за потребе Лексикографског завода у Загребу. Тај текст објављен је 1962. године у Енциклопедији Југославије (том 2, стр. 572-587) под називом *Четници у другом светском рату*.

Године 1981. поново је на захтев Редакције Лексикографског завода из Загреба, Минић написао текст о четницима, али како текст није у

целини објављен, аутор је дошао на идеју даштампасвојприлогочетницима као посебну књигу под насловом *Четници и њихова улога у време НОР-а 1941-1945.* (Издавачки центар "Комунист", Београд, 1982, стр. 127).

Та књига, како пише аутор у предговору, представља покушај да се читаоцу на једном месту пружи сажета слика - синтеза знања о настанку, развоју, карактеру, улози и војном и политичком значају четника Драже Михаиловића у крајње сложеним условима у којима се, у склопу Другог светског рата, водио НОР народа и народности Југославије, из кога се развила народна социјалистичка револуција и настала СФРЈ.